

חזקת רבי יוחנן: חזקתה (הל' של ר' חייא) (ק)

פסחים פ"ח ק"ה

רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול
דברי ר' יוחנן ר"ט ו"א ה' רועי לא אחסר מהיכן הלל
הגדול רבי יהודה אומר י"מ מהדורו עד ג' מהדורות
בבב"ל
שקדוש ברוך הוא
יושב ברומו של עולם כו'. דכתיב:
זיה עתן לחם לכל בשר והיינו דכר
גדול :

וכי מאחד דאיבא הלל הגדול אגן מ"ט אמרינן האי משום
שיש בו ה' דברים הללו יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית
המתים וחבלו של משיח יציאת מצרים דכתי' °בצאת ישראל ממצרים וקריעת
ים סוף דכתיב °הים ראה ויגוס מתן תורה דכתי' °ההרים רקדו כאילים תחיית
המתים דכתיב °אתהלך לפני ה' חבלו של משיח דכתיב °לא לנו ה' לא לנו
ויוא"ד יוחנן לא לנו ה' לא לנו זו שעבוד מלכות איכא דאמרי אמר רבי יוחנן
לא לנו ה' לא לנו זו מלחמת גוג ומגוג רב נחמן בר יצחק אמר מפני שיש בו
°מילוט נפשות של צדיקים מניהגם שנא' °אנה ה' מלטה נפשי חוקיה אמר מפני
שיש בו ירידתן של צדיקים לכבשן האש ועלייתן ממנו ירידתן דכתיב לא
לנו ה' לא לנו °אמר חנניה כי לשמך תן כבוד אמר מישאל על חסדך ועל
אמיתך אמר עזריה למה יאמרו הגוים אמרו כולן עלייתן מכבשן האש דכתיב
°הללו את ה' כל גוים אמר חנניה שבתירו כל האומים אמר מישאל כי גבר
עלינו חסדו אמר עזריה ואמת ה' לעולם הללויה אמרו כולן

עיון יעקב

הנני - נראה דרוש. ג"כ השמות כי חנניה הוא לשון חנינה חס אמר חנניה וזה
לא לנו לא זכוכותיו וכל כן אמר בעלייתו גם כן כללו את ה' כל גוים לפי ששם חסד חס
וכן מישאל אמר לשון אלה וחנניה כי לשמך תן כבוד ובעלייתו אמר שמתו כל האומים
כדי שיהיה כבוד לשון הגדול ועזריה אמר על חסדך ועל אמיתך שיעזרו בשביל הכבוד והאמת
ובעלייתו אמר כי גבר עלינו חסדו שיעזר בשביל חסדו והאמת ה' לעולם אמרו כולם היינו
שדכתי' ה' והנעמותיו הם אמיתים כדרך שאמר אמר כן שגבריאל או דגים שגם אמרו על
כך כן אמרו חנניה מישאל ועזריה כדליתא בסופו דף י"ב ש"א נ"ק אהה הלל חסד
ועני נניח אני מילוט נפשות ברוך המוע' ע"פ וק"ל :

רבינו נסים

אבל רבינו הארי גאון ז"ל כתב בהשקפה שהיו מצרכין על הלל שבילי פסחים לגמור את ההלל שאין לנו קוראין אותו בחסות קורין אלא
בחסות אומר שיהי שכן שנינו ר"ג אומר וכו' ובסופא לפיכך אנו חייבין להודות להלל וכו' לפיכך אם בא אדם לבדך משתקין אותו
אלו דברי הגאון ז"ל וכן הסכימו הגאונים רב אבא ורב יוסף ורב יוחנן בן גילתא ז"ל וזו שהקשו מדתן כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה
לפניו אפשר לתרץ לפי דבריהם שברכת יהללך בבילי פסחים אינה באה על קריאת ההלל לאחריו כדי שלא יאמר שחאה טעונה לפניו אלא על
כום רבינו היה בזה והיינו טעמא דקרי ליה הכא ברכת השיר והיינו טעמא דקרי ליה הכא ברכת השיר והיינו טעמא דקרי ליה הכא ברכת השיר
דהלל כי קתני (דף ל"ט) מקום שנהגו לבדך לאחריו בדרך לא שייני מאי מבדך אלא ודאי ברכה אחרונה של הלל היתה ידועה אללם ולא שאלו
עליה מעולם אלא הכא ברכת הכוס היא ולפיכך שני שמה וקראוה ברכת השיר כלומר שאינה ברכה על קריאת הלל אלא ברכת השבת היא

וכי מאחר
כמו שפירש רבי יוחנן למעלה משום
דכתיב זיה עתן לחם לכל בשר
אכן מאי טעמא אמרינן האי הללויה
על כל פרק ופרק ועל כל לרה שלא
הבא על הציבור לכשגאלין : מנשה
דכריס . דמירי נמי בגאולה :

מהרש"א

וחבלו של משיח וכו' וטעם ותייחיה חבלו של
משיח מלא לנו ג' משפטים לעיל לא למענינו אלא בזכותנו אנו מבקשים להללו מחבלו של משיח או
מלחמת מלחמת גוג ומגוג וחוקיה אמר דכירידתן לבבשן אש אמרוהו דמשום דכתיב קרא מפורש למה יאמרו
הגוים דמשמע שהיה זה בפני האומות וכן בעלייתן משמע ליה מקרא שהיה זה בפני האומות וכן מצינו
מפורש בתעשה דחנניה מישאל ועזריה דכתיב ויתחננו אחשדרפניא סגניא גו' ענה נבוכדנצר ואמר
כריך אלהינו די שדרך גו' די לא חיתי אלהא אחרן גו' היינו דבעלייתן הללו את ה' כל גוים גו' ומהלשונות
הכשילוח בין בירידתן ובין בעלייתן משמע להו דכל חד מינייהו אמר מלחא חדא וסיפא דענינא בירידה
למה יאמרו הגוים גו' אמרו כלם דמפורש זיה עתני כסף גו' שעל כך הושלכו לבבשן אש וכן
סיפא דענינא בעלייתן והאמת ה' לעולם אמרו כלם דהיינו ע"י הללח נחמח שה' אחת הוא :

גבורות פרק סד ה' רצ

הוא מדת הרחמים ואמר כי יתן כבוד לשמו ויגהיג
הבריות ברחמים. ועזריה דבר נגד מדת החסד על
חסדך על אמתך. כי יש צדיקים דבקים במדת
הדין ויש צדיקים דבקים במדת הרחמים ויש
צדיקים דבקים במדת החסד. ואלו שמות הצדיקים
חנניה מישאל ועזריה חנניה דביקותו במדת הדין
ומורה עליו שמו שכן מדברים למדת הדין
חנני ה' חנני, וכן תקנו חכמים הון את העולם בחן
בחסד וברחמים והבן דבר זה היטב. מישאל הוא
דבק במדת הרחמים ונקרא מישאל לשאלת
הרחמים. ועזריה דביקותו במדת החסד כי הוא
יתברך העוזר ביד ימינו ודברים אלו מופלאים
והם ידועים. ולפיכך היו מבקשים כל אחד ואחד
נגד מדתו שהיה דבק בה. כלל הדבר אשר רמזו
ז"ל שזכר שלשה דברים נגד שלש מדות.

אל תעשה, רק בשביל כעס אויב שהוא אגור פן
יאמרו ידינו רמה ובשביל זה תעשה. לכך אמר
לא לנו ה' לא לנו אמר חנניה, והשני מצד כבוד
שם קדשו יעשה לכך אמרו לשמך תן כבוד אמר
מישאל שיעשה בשביל כבוד שמו. ועזריה אמר
בשביל חסדו ואמתו יעשה. ועוד יש לפרש והוא
יותר נכון כי לא לנו ה' לא לנו נגד מדת הדין שלא
יהא מדת הדין מקטרג למה יעשה להם דבר זה.
לכך אמר נגד זה לא לנו ה' לא לנו שאין
אנו מבקשין בשביל אנו כלל כי יודעין אנו
שאין אנו ראוי. ומישאל אמר נגד מדת הרחמים
כי לשמך תן כבוד בשביל זה תעשה בשביל כבוד
שמך שיתגדל ויתקדש, כי שמו הוא שם בן ארבע
אותיות הוא מצפ"ץ בא"ת ב"ש והוא ברחמים
במספר להודיע כי השם המיוחד מנהיג ברחמים.
וידוע לחכמים כי השם המיוחד הוא שם בן ד'

לא לנו ה' לא לנו. מפני כי בתחלה בשני
מוזמרים הראשונים נתן הלל על הנהגת
הקדוש ברוך הוא שמנהיג באי עולמו, כמו שזכר
מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון וגו', ובמזמור
שאחריו נתן הלל על הנפלאות חוץ מטבע של
עולם אשר הקדוש ברוך הוא מחדש בעולם למען
יראיו. במזמור הזה בא להודיע הסבה שהוא עושה
נסים לפיכך אמר לא לנו כפל הלשון, שלא יהיה
משמע לא לנו אף על גב שיש לעשות לנו אין אנו
מבקשים שתעשה לנו אלא בשביל כבוד שמך,
לכך כפל לא לנו ה' לא לנו שאין לנו שום זכות
שתעשה בשבילנו אלא בשביל כבוד שמך. ורז"ל
(שם) דרשו לא לנו ה' לא לנו אמר חנניה. כי
לשמך תן כבוד אמר מישאל. על חסדך ועל אמתך
אמר עזריה. למה יאמרו הגוים אמרו כולם. נראה
שהם מפרשים לא לנו ה' לא לנו כלומר בשבילנו

שמית, והנהגה זאת דרושה מאד מחכמת הנהגה האלהית,
יען כי צורך גדול יש לכלל האנושיות שתהי' ההכרה המוסרית
חזקה מיתר כחות הנפש האנושית כולה. ע"כ צריך בהנהגה
הכללית מקום ששם לא יהי' אפשר לכל כה מכחות הנפש
האנושית להושיע לאדם הכללי או הפרטי, רק יעזר כפי ערכו
המוסרי וקרבתו אל האלהים. ע"כ הלל מצראה הוא שם הגון
להלל המיוסד על הודאת ניסים, מצד יחש מצרים לכלל
הניסים, והיחש יש לו ערך ידוע בעצם השם המבאר את תוכן
הניסים ושימושם שהם רק בהיות האדם בא עד מצרי יכולתו,
והוא ראוי לעזרה ניסית או תגלה יד ד' על עבדיו.

צט. אי"ל אקראן הללא מצראה כחלמא, אי"ל ניסי
מתרחשי לך. יסוד הניסים צריכים להמצא, על שם שיש
במצאות מצבים כאלה מזדמנים לכלל ולפרטים, שהצרה גדולה
באין לאדם יכולת להושע, כאשר הגבול של היכולת, של
התאזרות כל הכחות האנושיים עובר שם, יש מקום צורך לנס.
ע"כ נקראת ג"כ ארץ מצרים כשמה, כדדרשינן שמות', "אשר
שם שמות בארץ", גם השמות אינם מקרים עזובים, אע"פ
שבאים ע"י מקרים חולפים קרובים ורחוקים. אמנם שמה נפתח
מקור למציאות הניסים בהמון, בעבור המצרים שהם הגבולים,
גבול הוא מצר של היכולת האנושית להושע. או תקום עזרה

השיר יהיה לכם כליל התקדש-הג 29
ושמחת ללב פהולך פהליל לבוא בהר-יהוה אל-צדור ישדאל:

הראשון:

מעון הלל באכילתו וכו': מנא הני מילי א"ר

יוחנן משום ר' שמעון בן יהונדק אמר קרא

*השיר יהיה לכם כליל התקדש חג לילה, השיר יהיה

המקודש לחג מעון הלל לכם. ביום שגאלו מן הגלות:

כליל התקדש חג. כמו שאחס טהגים

לשזר כליל התקדש חג ואין לך

לילי חג להטעין שירה חוץ מלילי

פסחים על אכילתו

סדר כוס רביעי וכו' סעיף אחר.

טעם חלוקת הלל מפני דחצי הלל דקורם הסעודה מדבר הכל ביציאת מצרים ושייך לכל ההנהגה שקדם הסעודה דאיירי כולה ביציאת מצרים אבל חצי הלל האחרון וגם רוב סיפורי ההנהגה שאחר הסעודה מדברים בשאר הנאות ובנאות העתידה לך קבעוה יחר אחר הסעודה ומטעם זה נוהגין לומר שפך חמתך קורם לא לנו ונודעין לפתוח בפתח כשמתחילין שפך חמתך על העבדים להראות שאנו בטוחים בשם יתברך וליל שמורים הוא ובנות אמונה זו יבא בן דוד וישפך חמתו על העבדים

מעשה נסים

לפיכך אהנו חמים לטעות. הזכיר נכסן טמא מיני טמא לפי דוב פנימסאות. נראה שסן נד ז' ספירות הנרין. ומה טכזכיר (מענות לחרות ומינו לטמאה וכו') והסן חמס דנרים. נראה דכנר כתבתי טנאות מנרים הוא שרש לכל טנאות וכו' טסיו לנו ארנס טנאות מלכנס מלכנס חן טנאות מנרים וכן חמס לכן אכנס חמס דנרים

מעשה נסים

שפך חמתך. ופלא על עיני הכוזבים שזוכרים ונס על חילוק הד' כוסות שנים לפני האכילה וסנים לאחר האכילה: ונראה דכנר כתבתי לעיל שכ' כוסות הראשונים הן נד הטהרה והטהרה בלחן נס זכר נטאות העמידות רק נטאות מנרים לוב אוכל אחריון חיכך מלה ומרור שהן זכר למנרים ואח"כ תקנו טני כוסות שהן נד נטולה ולקוחה טני"ו הן נטאות העמידות לכן תקנו נ"כ לומר חצי ההלל הכני מלא לנו שהוא נ"כ על הגולה העתידה כמ"ס הלשון כמזמור נטאה ישראל שכתבתי לעיל ולזה תקנו נ"כ לומר הלל הגדול שהוא נ"כ על נטולה העתידה ולזה תקנו נ"כ לומר פסוקים אלו קודם שמתחיל ההלל להזכיר הגלות כקרא דכי אכל את יעקב וכו' 1:

ואפילו — חנניה מישאל ועזריה, כשירדו לכבשן האש — שהשליכם לשם נבוכדנצר מלך בבל, על אשר לא השתחוו לצלמו, ונשארו בחיים, בנס (דניאל ג), אפילו שירדו למסור עצמם להשרף, ושלא על מנת שיעשה להם הנס, שכן כך אמרו בפירושו לנבוכדנצר (שם יז, יח): "הן איתי אלהנא די אהנא פלחין יכיל לשיבותנא מן אתון נורא יקדתא ומן ידך מלכא ישויב, והן לא, ידיע להוא לך

מדרש וארא פר' ט סי' א רבה

חנניה מישאל ועזריה כשירדו לכבשן

האש לא ירדו אלא בסמן כיצד (תהלים קטו, א) 'לא לנו ה' לא לנו' אמר חנניה (שם ש. ש. ש) 'לשמך תן כבוד' אמר מישאל (שם ש. ש. ש) 'על חסדך ועל אמתך' אמר עזריה ונבריא אלהיה עונה אחריון (שם ש. ש. ב) 'למה יאמרו הגוים איה וגו' כיון ששגרו כל הלילה בפיהם נטלו אותו סמן וירדו

מלכא די לאלהך לא איתנא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא נסגוד" — הנה ישנו אלהינו שאנחנו עובדים אותו שהוא יכול להצילנו מן כבשן האש הבעור ומן ירך, המלך, יציל, ואם לא, ידוע יהא לך, המלך, כי לאיליך איננו עובדים ולצלם הזהב שהקימות לא נשתחוה, וכאשר מכאן הראו חכמינו (תו"כ אמור פרק ט. עיי"ש), שלא בתנאי על מנת להנצל ירדו, מכל מקום — לא ירדו אלא בסמין — שביקשו, ונתן להם הקב"ה, שהם יורדים "כדי שיעשו להם נסים וגבורות בשביל לקדש שמו בעולם" (ספרי האזינו, שו. ובב"ר נו, יא), כמו שהיה לבסוף, שהודה נבוכדנצר עצמו לגדולת ה' (עיי"ש בספרי), כיצד — בקשו את הסימן וכיצד ניתן להם? אותו הלילה שהושלכו לכבשן האש ליל פסח היה, כנדרש להלן (יח, יב), ואמרו את ההלל, כהלכתו באותו הלילה, ובפסוקיו בקשו את נס הצלתם, שכן בפרקי ההלל אתה מוצא בקשות הצלה ממות ולעג לאילי עזבי הגוים, הפסלים האלמים, כמו "כי חלצת נפשי ממות" וכו' "עצביהם כסף וזהב".... ומעתה: "לא לנו ה', לא לנו" אמר חנניה, שזה רמוז בשמו, שבקש חנינה מה' שלא בזכות, ואמר שלא לעצמם הם מבקשים שבין כה הם מוסרים עצמם למיתה: "כי לשמך תן כבוד" אמר מישאל, שכן רומז שמו "שמי — אל", למען שמו של הקב"ה הם מבקשים, לקדש שמו: "על חסדך ועל אמתך" אמר עזריה, שכן רומז שמו שה' עוזר במדת חסדו ואמתו, וגבריאל — המלאך, שירד אליהם לכבשן האש להצילם (כדלהלן יח, ה. עיי"ש) — היה עונה אחריון: "למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם", שמכיון שלא נאמר "אלהינו" אלא "אלהיהם", הרי שלא הם אמרו כן אלא גבריאל אמר כן, ומשאמר "למה יאמרו הגוים" הרי שזה היה באותו מעמד שאסף נבוכדנצר את כל הגוים אל הצלם, כאמור באותו פרק (להלן שם), ומאז, כיון ששיגרו — הדברים האלה — כל הלילה בפיהם, והתפילה השגורה בפה הוא סימן שהיא מתקבלת (רו"ח), כמו שאמר רבי חנינא בן דוסא (ברכות לד:): "אם שגורה תפילתי בני ידוע אני שהוא מקובל", נטלו אותו — דבר להיות להם — סימן — שינצלו, וירדו — מתוך ידיעה שיעשה להם נס, גם אם לא היה זה תנאי לירידתם, כאמור

מדרש בא פר' יח סי' יא רבה

יב. מה ראה לומר ליל שמורים שבו עשה גדלה לצדיקים פשם שעשה לישראל כמצרים וכו' הציל לחזקיהו וכו' הציל לחנניה ונבוכדנצר

מה ראה — הכתוב — לומר — כאן: "ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם", אחרי שהזכיר שהוא ליל שמורים ליציאת מצרים חזר ואמר שהוא ליל שמורים לדורות לבני ישראל (ועיי בתרגומי כאן), ובלשון רבים — "ליל שמורים" (ויפ"ת), לומר שעל דברים רבים הוא שמור לדורות להעשות בו כמו שנעשה בו במצרים באותו לילה — שבו עשה — הקב"ה — גדולה לצדיקים — כנסים ונפלאות להצילם — כשם שעשה — בו — לישראל במצרים, וכו' הציל — הקב"ה — לחזקיהו — מלך יהודה וירושלים, כשצר עליהם סנחריב מלך אשור, כנדרש למעלה (כאן ה. עיי"ש), שהיה כליל פסח: וכו' הציל — הקב"ה — לחנניה וחבריו — "מישאל ועזריה", להצילם מלהשרף בכבשן האש שהשליכם נבוכדנצר מלך בבל על שלא השתחוו לצלמו (דניאל ג), וכנדרש למעלה (ט, ג. עיי"ש), שבעת שאמרו הלל של ליל פסח היה הדבר, ובפסוקי הלל התפללו לה' על הצלתם שלא לעבוד אלילים, ובפסוקי הלל הודו לה' כשינצלו, כנדרש למעלה (כאן, ה. עיי"ש);

הגדה שר פסח

מבית לוי

מתורגם והליכותיהם

של רבותינו גאוני מאורי ישראל שושלת בריסק בעל בית הלוי, רבנו חיים הלוי, מרן רי"ז הלוי וזכותם תגן עלינו

מתוך ספרים וכתבים ודברים שבע"פ

והנה הר"ן בפ' ערבי פסחים הביא בשם ר"ה גאון ז"ל, אבל ר"ה גאון כתב בתשובה שאין מברכין על הלל שבילי פסחים לגמור את ההלל שאין אנו קוראים אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה ולפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו. ע"כ. ובמרדכי הביא זה בשינוי לשון קצת ז"ל, קריאת ההלל שבילי פסחים כתבו הגאונים שאין לברך עליו לגמור לפי שמפסיקין בו לאכול

קפז

סעודתן ואינו אלא כקורא בעלמא וכן פירש רב האי גאון ורב צמח שאינו אלא כקורא בעלמא ע"כ.

ובביאור דבריהם נראה דבאמת כ' דיני הלל הם, דהלל דנתקן ליי"ח ימים הקבועים הוא דין קריאת הלל ודין הלל דתקנו שיכולים לומר כשנגאלו מצרה אינו דין הלל של קריאת הלל כ"א דין הלל של שירה. והיינו דמייתי התוס' משחיתת פסח דצריך כל ישראל יחד אף דהתם הלל הוא דין וחוכה אלא דמייתי דבדין הלל של שירה צריך דוקא כל ישראל יחד. ועוד נפ"מ דבהלל של קריאת הלל צריך כל ההלל דוקא ולא שייך מקצת ההלל משא"כ הלל של שירה שפיר שייך אף מקצת הלל כמבואר במשנה פסחים (סד.) מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי כי ישמע ה'. ויחבאר בזה לשון

הגמרא ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל, והיינו דנקט אלו ה' נפ"מ, דבימים הקבועים אין צריך כל ישראל וגם דאיכא דינא דגומר ול"ש מקצת הלל. וזהו ביאור דברי ר"ה גאון דאין צריך לברך לפי שאין אומר בתורת קורין ר"ל שאינו בתורת קריאת הלל כי אם בתורת אומר שירה. וע"ז ליכא דין ברכה. וזהו ג"כ מה שהביא במרדכי דכיון שמפסיקין באמצע הרי שאינו אלא הלל של שירה ולא של קריאת הלל. ומיושב בזה דברי הרמב"ם דדין הלל של קריאת הלל הוא לעולם מדברי סופרים, אבל הלל של שירה הוא מדברי קבלה. והיינו קרא דהשיר יהיה לכם כליל התקדש חג דקאי על ערבי פסחים דהוא דין הלל של שירה וזהו מדברי קבלה. (הגר"ז, סטנסיל ערכין י: וע"ז ברי"ז על הרמב"ם ה' חנוכה בביאור יותר)

סה

הרי מבואר להדיא דמצוה מן המוכרח לקרות הלל כליל פסח בבית הכנסת ובברכה, יכמו שכתב המחבר. ונראה, דפשטות הפסוק (בישעי' ל, ט) "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" דמזה ילפינן בגמ' ערכין (י, ב) חיוב אמירת הלל ביום טוב היינו שיש חיוב לומר את ההלל כליל הפסח, דפסוק זה איירי כליל הפסח. ומה שאיכריס את ההלל בסדר בהגדה, אין זה דין חיוב אמירת הלל ביום טוב אלא מדין הלל על הנסים שעשה לנו הקב"ה ביציאת מצרים, ומדין הלל על הנס, ולא מדין חיוב אמירת הלל ביום טוב. ולכן י"א שצריך לומר הלל כליל הפסח בבית הכנסת ובברכה. * * *

ולכאורה צריך עיון, דהנה בגמרא פסחים (צה, ב) יליף הגמרא שיש חיוב לומר הלל בזמן אכילת הקרבן פסח מהאי קרא גופא ד"השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", ומשמע דזה דין דאמירת הלל באכילת הקרבן פסח ולא מדין אמירת הלל ביום טוב. וצריך לומר, דבאמת הוא מדין אמירת הלל ביום טוב וכדמשמע פשטיה דקרא דפסוק לא מוזכר כלל אכילת קרבן פסח אלא דומן בית המקדש קבעו את אמירת ההלל בליק פסח מדין הלל ביום טוב. בעת אכילת הקרבן פסח.

צה

והנה במועדות וראשי חדשים ובליל הסדר קורין הלל, והלל זה נקרא הלל המצרי. ותו מצינו בגמרא שבת (דף קי"ח:): דגם פסוקי דזמרא נקרא הלל, דאמרין התם אמר ר' יוסי יהא חלקי עם גומרי ההלל בכל יום, ופרין איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מתרף ומגדף, ומתצרין כי קאמרין (יהא חלקי) בפסוקי דזמרא ע"כ. הרי דגם פסוקי דזמרא הוא הלל. אלא דצריך ביאור מאי שנא הלל המצרי שהאומר בכל יום הוא מתרף ומגדף ואילו פסוקי דזמרא שהוא ג"כ דאם נעשו לו כמה נסים כשרואה אחד מן המקומות שנעשה לו נס צריך לברך על כל הנסים שארעו לו אף אם לא ארעו כל הנסים במקום ההוא. וכן פסק המחבר

הגדה שר פסח

מבית לוי

[בריסק]

קובץ הוספות

לקט ונגזר בס"ד
על ידי
משה שמעון ונעליץ
חברת ר' משה מעטיל טייטל

שיח הגר"ד

הוא

לקט חידושים ביאורים ופירושים שהועתקו מפי השמועה משיעורי הגאון הגדול

טק רבני יוסף דוב הלוי סאלאוויציק זצלה"ה על ההגדה ומצות ליל הסדר

יש לעיין מהו יסוד הך חיובא שחייבים לומר הלל הגדול בליל הסדר, דבשאר יו"ט לא מצינו דחייבים לקרוא הלל הגדול אלא רק הלל, ומהו הך חיובא בליל הסדר שחייבים לקרוא הלל וגם הלל הגדול.

* * * וכן נהג מרן הגר"ח לומר הלל כליל פסח בבית הכנסת ובברכה כדעת הגר"א, את בניו לומר הלל בברכה. (וראה בהגדה עמוד צ"א) שמרן הגר"ז נהג ש"א... הכנסת, וטעמו היה, דהן אמנם שני דיני אמירת הלל הם, דהלל שצריך לאומרו בבית הכנסת הוא מדין אמירת הלל ביום טוב, ובפסח יש חיוב לאומרו אף בליל החג דפשטות הפסוק "השיר הזה יהיה לכם כליל התקדש חג" פירושו שצריך לומר הלל כליל פסח, והלל שאומרים בהגדה הוא מדין הלל על הנסים שנעשו לנו ביציאת מצרים, מכל מקום אולי בהלל הנאמר בהגדה אפשר לצאת חובת שניהם בין חובת אמירת הלל כליל פסח מדין הלל ביום טוב, ובין חיוב אמירת הלל על הנסים שנעשו לנו ביציאת מצרים, ולכן לא היה אומר הלל בבית הכנסת, והיה אומרו רק בהגדה. ומסופר, שפעם אחת שמע מרן הגר"ח איך שבנו מרן הגר"ז מפקק בחיוב אמירת הלל בבית הכנסת [וכדעת הרמ"א] כעס עליו ואמר לו: הלא פשטות הפסוק "השיר הזה יהיה לכם כליל התקדש חג" פירושו שיש חיוב לומר הלל כליל פסח, מדין חיוב אמירת הלל ביום טוב. [אולם מרן הגר"ז, סבר שבהלל שאומרים בהגדה אפשר לצאת הן ידי חובת אמירת הלל כליל פסח מדין הלל ביום טוב, והן חיוב אמירת הלל על הנסים של יציאת מצרים]. ומסופר, שהרבה שנים כשמרן הגר"ז היה בבריסק עוד בחייו של מרן הגר"ח כשהיה הצבור מגיע להלל היה הוא עם המו"צ הגאון רבי שמחה זליג ריגר יוצאים מחוץ לבית המדרש, ומתפללים ודנים בענין אמירת הלל כליל פסח בבית הכנסת, וכשהיה הצבור מסיים את אמירת ההלל בברכה, היו שבים פנימה.]

(ס"י רי"ח ס"ה). חזינן דכשיש חיוב להודות ולשבח לקב"ה על נס אחד או חייבים להודות ולשבח גם על נסים אחרים שעשה עמנו הקב"ה, ואין הלל לחצאין. ולפי זה נראה דבליל הסדר שבו חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים ולפיכך חייב להודות על יציאת מצרים ולקרוא הלל המצרי, ממילא דחייב גם להודות על בריאת העולם והאדם ולומר הלל של פסוקי דזמרא. וזהו הטעם שאומרים הלל הגדול, דבהלל הגדול מודה ומשבח גם על מעשה בראשית, כמו שאומרים, לעושה השמים בתכונה כי לעולם חסדו, לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו, וכן הלאה! (ומה שאומר הלל הגדול ולא פסוקי דזמרא, היינו משום דבהלל הגדול נכללו שני הדברים, הלל על בריאת העולם וגם הלל על יציאת מצרים, שאומר, למכה מצרים בכבודיהם כי לעולם חסדו, וכן הלאה).

ונראה דהלל המצרי ופסוקי דזמרא אף דשניהם דין הלל להם אבל חלוקים המה מהדדי ביסוד דינם. והחילוק ביניהם הוא בזה, דהלל המצרי הוא הלל של הודאה על יציאת מצרים ובחירת ישראל [כמבואר ברמב"ן בספר המצוות (שרש א'')], כמו שאומרים בהלל בצאת ישראל ממצרים וגוי היתה יהודה לקדשו וגוי. ואילו פסוקי דזמרא בעיקרו הוא הלל של שבת והודאה על בריאת העולם והאדם, כמו שאומרים בפסוקי דזמרא עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בס, יהללו

את שם ה' כי הוא צוה ונברא. וכן הוא בכל פסוקי דזמרא. והלל המצרי ופסוקי דזמרא שני מיני הלל הם, הלל המצרי הוא הלל על בחירת ישראל ויציאת מצרים, ואילו פסוקי דזמרא הוא הלל על בריאת העולם והאדם. וא"כ זהו הטעם שאומרים פסוקי דזמרא בכל יום, כיון דבכל יום ויום הקב"ה מחדש בטובו מעשה בראשית, אנחנו צריכים להודות לו ולשבחו על כך בכל יום ויום. אבל הלל המצרי זמנו הוא רק בפריקים, והאומרה בלא עתה הוא כמזמר שיר ומתלוץ (רש"י שם).

והנה איתא בברכות (דף נ"ד) דיחיד הרואה מקום שנעשה לו נס צריך לברך. ועיי"ש ברא"ש (סי' א') שהוכיח מהגמרא

עלי תמר — מסכת פסחים רפג

בא ליל פסח ללמד על מפלתו של סנחריב ונמצא למד ממנו מה זה טעון הלל אף זה טעון הלל. פירוש הפסוק בא ללמד על מפלתו של סנחריב שאמרו שירה כליל התקדש החג. ברם יש ספק איזה שיר אומרים בליל התקדש החג, אם זה שיר הלל או יתכן שזהו שיר אחר כענין השיר שאמרו הלויים בניסוך היין בחמידים ומוספים כמ"ש ברא"ה ל"א, השיר שהיו הלויים אומרים בחמיד בבית המקדש כיום הראשון היו אומרים וכו', במנחתא דשבתא מה היו אומרים וכו'. והיה נראה כן אחרי שההלל שבא בשביל חובת היום אומרים בבקר כמו בשאר הרגלים. ברם בנוגע למפלת סנחריב אחרי שלמדים אנו שאומרים שיר, כיוון שזה שיר ההלל כמו בגאולת מצרים. כמ"ש בפסחים קי"ז נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם לישראל, וכשגאולים אומרים אותו על גאולתן. ועיי"ש שאמרוהו בשעה שניצלו ממלכי כנען ומסירא ומסנחריב עיי"ש. והיה כללא הוא שאומרים הלל משיצאו מעבדות לחרות וממיתה לחיים כמ"ש במגילה י"ד. ומעתה אנו למדים מסנחריב שהשיר לליל התקדש החג הוא הלל הרי שהוא בא ללמד ונמצא למד. ומ"ש לעיל שהיתה סבא שבשעת אכילתו יאמרו שיר אחר שכן הלל לחובת היום קורין בבוקר, יש סמוכין לזה מדברי מהר"ם חלאווה בפסחים קי"ח בשם רב צמח, שאין מברכין על הלל כלילי פסחים שאין אנו אומרים אותו בחזרת קורין אלא בחזרת אומרים שירה וכו'. וכן ברי"ף גיאת הלכות הלל לענית הלל כלילי פסחים שאין מברכין עליו כקוראין אלא כמשוררין שירה הן. ולפי הנ"ל נראה שיש ללפנין לה לקמן פ"י ה"ו מדכתיב בפרוע פרעות ישראל בהתנדב עם ברכו ד', כשהקב"ה עושה לכם ניסים והיו אומרים שירה, וי"ל דמליל פסח יליף שהשירה שאומרים הוא הלל ולא שירה אחרת.

בשירי אבן מגילה י"ד כתב שההלל שאומרים באכילת פסח לאו משום לתא דרגל אלא משום לתא דניסא הוא, דהא בשאר רגלים אין אומרים הלל כלילי אלא ביום לחוד והכא אומרים אף בלילה ש"מ משום לתא דניסא אומרים אותו. ויש להביא ראיה לדבריו מכאן דקדמי אמירת הלל באכילת פסח לנס של סנחריב, וקאמר מה זה טעון הלל אף זה טעון הלל ש"מ שאף הלל באכילת פסח משום לתא דניסא אומרים כמו ההלל של סנחריב. והנה קשה על סכרת הטור"א הא דאמרינן בבבלי צ"ה ובערכין י, לילה המקודש לחג טעון שירה ושאינו מקודש לחג אינו טעון שירה, הא לשיטת הטור"א דמשום לתא דניסא אומרים הלל באכילת פסחים. וא"כ לא בעי כלל שיהיה מקודש לחג, דהא גם בחנוכה אומרים הלל משום נס אף שאינו חג וכמ"ש בערכין שם, וכה"ג מקשה גם הטור"א עצמו על שיטתו עיי"ש. וי"ל דגלי קרא דהלל באכילת פסחים אמנם משום ניסא הוא, אע"פ כן בעי שיהיה לילה המקודש לחג, ומש"ה ממעטין פסח שני. אכן ראיה ברמב"ן ור"ן סוף מכילתין שכתבו וז"ל, וכ"ת דהא תני ר"ש בן יהוצקא י"ח יום שהיחיד גומר בהן את ההלל ולא קתני לילה ראשון של פסח, לאו קושיא דהתם הלל של עשית מצוה לא קתני תדע דהא לא מני נמי הלל שבשחיטת פסחים עכ"ל. הנה שלפי דעתם ז"ל ישנם באמירת הלל ג ענינים, א) הלל דרגלים. ב) הלל על הנס שנגאלו מצרתן. ג) הלל על עשית מצוה, והוא הלל של אכילת פסח ושחיטתו. והלל על עשית מצוה בעינן ג"כ שיהיה מקודש לחג מה שאינו כן בהלל על הנס. אולם קשה כהלל דשחיטת פסח דנראה ג"כ לכאורה שאינו מקודש לחג אף שכע"פ מדרבנן חשיב יו"ט, וצ"ע בזה. ועיי"ש מ"ש בסוכה פ"ד ה"ה.

קנג

גוף דכרי רכינן צ"ע שהרי מבואר בברכות שם הרואה מעברות הים וכו' דמברך שעשה נסים לישראל דהוי ניסא דרכים, וא"כ כ"ש כנס מצרים דהוי זכרון כללי שהוא יסוד קיומו של עם ישראל וא"כ בזה בודאי ל"ש לומר רק עד בנו וכן בנו וצ"ע.ג.

חלאוה

שנ

פסחים

מהר"ם

אמר רבא וצריך שיאמרו ואותנו הוציא משם. כלומר דאם לא הוציא גם אנו היינו משועבדי' עכשיו דאי לא אין אדם מברך על נס שנעשה לאבותינו אלא עד בן בנו כדאיתא בפ' הרואה ו

חזון עובדיה

הלל ב

הלכות פסח

כולל: פסקי דינים להלכה ולמעשה והנהרות והארות בדברי הפוסקים. ברינו: חודש ניסן. ברכת האילנות. בדיקת חזן. מצרכי כוון הכשרים לפסח. הכשרות הכללים לפסח. מלאכה בערב פסח. הענית בכוונות. ותפלת ליל פסח. הלכות סדר ליל פסח.

רנה

והנה בש"ע (סי' ריח ס"ד)

פסק, שכל יוצאי יריכו מברכים שעשה נסים לאבינו. ע"ש. אולם יש כמה ראשונים שכתבו כדברי המהר"ם חלאוה. ע' במעדני יו"ט (ר"פ הרואה), וכי, שעד כאן רחמי האב על הבן, כמ"ש ולגיני ולנכדי. וכן הסכים המאירי. וע' במחבר"ר (סי' ריח סק"ג). אכן נוראות ובלאתי על רבינו מההר"ם חלאוה, שהרי כ"ז בנס של אדם יחיד. אבל אניסא דרכים בלא"ה שפיר, ברוכי מברכינן. וכמ"ש להדיא בגמרא שם, ויליף לה מדכתיב ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וכו'. ע"ש. וצ"ע.

באותות ובמופתים לפיכך ראוי הוא שיראה כל איש את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שלא את אבותינו בלבד נאל באותה הנאולה הכוללת אלא אף אותנו הוא פודה ומציל בכל יום מצרות שונות כאשר עשה להם, ועל כן הכתוב אומר ואותנו הוציא משם, לא אמר ואותם כ"א אותנו, לפי שכל אחד ואחד ממנו ננאל פעמים רבות בימינו בנלוהו.

ואפשר עוד לומר שכיוונו בזה המאמר חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, לבאר ענין אמתי, והוא שכל אחד ואחד מיישראל ימצאוהו בנלות הזה משעבוד מלכות בפרטיותו מה שקרה לאומה בכללה במצרים, כי יש מהם שיתן ה' אותם לרחמים לפני שוביהם, אבל אף שלא יתקפוהו צרות לא ימלט מהיות נכנע ועבד להאומה המושלת עליו, ויש מהם שיתכבד העבודה עליו מן האויבים העובדים בו בפרך, ויש מהם שסבבוהו כמים בלהות ג'ונות ואנחות שניא דא מן דא, ויש מהם שיהיה פעמים אסור באזיקים וסובל סכנות עצומות, ומהם שלא יוכלו לשמור את יום השבת ומועדי ה' מפני חמת המציק, והקב"ה מקים להם כושיע ורב בדרכים נפלאים, אם בהכות אויביהם ואם בדרכים אחרים, וכמו שכתב הרמב"ן כי כל מעשה ה' עמנו בנלות הזה הם נסים נסתרים. ולזה תקנו לומר שכל אדם יראה עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, לפי שאי אפשר מבלתי שיעברו עליו בנלותנו צרות ממיני צרות, יש בגופם ומהם בממונם ומהם בבניהם, ומהם בחלול שבתות ויו"ט ממצוקת האויבים. וכיון שהש"ת מציל אותנו בנלות בכל יום ע"י מושיע שנאל במסות

הגדה של פסח

מאת

הרב ראובן מרגליות זצ"ל

הרי זה משובה. בגמ' נדרים כ' ע"א אמרו שממדותיו של אדם ניכר אם עמדו אבותיו על הר סיני 27 אם לאו, וכן ניכר מסיפור יצ"מ אם אבותיו היו בתוכם ונגאלו עמהם אם לאו, כי אדם אשר עשה לו נס הרי הוא מרבה לספר ומאריך בפרטי המאורע הנפלא, לא כן אם מספרים ממה שאירע לאחר שמקצרים בפרטים ומזכירים רק לפעמים בהזדמנות, ובכן המרבה לספר ביצ"מ הרי זה האיש משובה כי זה יורה שגם הוא היה בתוכם ונגאל עמהם (הגאון ר"ש קלוזנר זצ"ל).

ישיבת "הבית" ירושלים
לעילוי נשמת
ר' לוי ב"ר משה כלאותי ז"ל
תרומת אשתו וילדיה - לונדון